

Murad Hofmann¹

EVROPA I NJENI MUSLIMANSKI SUSJEDI: KONFLIKT ILI POMIRENJE?²

Vjerovatno malo ljudi shvata činjenicu da su prosperitet i blagostanje Evrope vitalno povezani s vrstom odnosa koja postoji između evropskih država i njihovih susjednih muslimanskih zemalja i naroda. Očito je da trenutno imamo ozbiljne tenzije između ovih dviju strana i da postoji ozbiljna opasnost da se one nalaze na pogibeljno konfrontirajućoj putanji. Da li postoji fundamentalni konflikt interesa između dviju strana koji bi mogao isključiti pomirenje između njih? I suprotno, da li postoji ozbiljno utemeljenje koje bi održalo politiku koegzistencije koja podržava interese obje partije?

Kako bi se dao odgovor na ovakva pitanja, mogući pristup bi bio onaj koji koriste politolozi ili stratezi. Ovo bi zahtijevalo da se predstavi profil vojnih snaga muslimanskih zemalja koje graniče s Evropom, vjerovatno se oslanjajući na najnovija izdanja *The Military Balance*-a (Vojni Balans), kojeg izdaje Međunarodni Institut za Strateške Studije iz Londona. Onda bi se moglo odgovoriti na pitanja koja su gore postavljena u

¹ Murad Wilfried Hofmann, bivši ambasador Njemačke u Maroku. Trenutna adresa: Leineinsterweg 14, D-63739, Aschaffenburg, Njemačka.

² Članak objavljen u periodičniku *Islamic Studies* 38:3 (1999.), str. 433-446.

svjetlu (odnosa) snaga i poznatih političkih, ekonomskih i strateških ciljeva različitih država, njihovih potencijala stabilnosti i stanja njihovih ekonomija.

Palo mi je na pamet, međutim, da je ovo pitanje tako temeljito ukorijenjeno u historiju da ne bi moglo biti razborito razmotreno bez neke vrste arheologije potencijala za konflikt. Ovo je očito tako jer je sadašnjica preostatak prošlosti. Jer, zar mi nismo, u smislu naših emocionalnih naklonosti, nasljednici naših pradjedova? A i zato jer mi je sinulo da je baš to pitanje moglo biti postavljeno prije nas, s istom takvom uvjerljivošću, prije nekih 1000 ili 500 godina. I zato jer su Evropa i arapsko-islamski svijet, koji se nalaze na sjevernim i južnim obalama Mediterana, bili skoro stalno uključeni u konfliktan odnos. Zbog ovoga svega, biće nužno da me pratite na putu kroz dijelove hiljadučetiristogodišnje historije.

Da započnem, poznato je da su Evropa i njeni muslimanski susjedi konstantno bili u stanju konflikta još otkako se islam počeo širiti kao žestoki požar tokom 7. i 8. stoljeća, iz Hidžaza ka Francuskoj i Indiji. Ovo je historija čija su poglavlja bila pred zatvaranjem kada su Osmanlije, nakon neuspjeha osvajanja Beča tokom 17. stoljeća, napokon vidjeli svoj sopstveni glavni grad, Istanbul, okupiranim od strane Saveznika 1919. godine. Ovo ne znači da sugeriramo kako je Mediteransko more uvijek služilo kao barijera, a nikada kao most. Čak i tokom krstaških ratova i osmanlijskih kampanja usmjerenih ka Beču, trgovina i intelektualna razmjena su se nastavljale određenom mjerom. Ovo je fino reprezentirano Galata četvrtima u Pera sekciji Istanbula, gdje su denovljanski biznismeni uspostavljali trgovinske odnose sa Orijentom prije i poslije osmanlijskog osvajanja Konstantinopolja 1453. Ustvari, Sultan Mehmed II je obnovio trgovačku dozvolu sa Denovljanima čak i nakon ulaska u grad.

Nije također teško ni zabilježiti najvažnije tačke kulturne razmjene diljem Mediterana, čak i u periodima aktivne vojne konfrontacije. Tako je Sv. Francis od Assisije (u.1226) putovao, bez imalo brige i straha za svoj život, u Sjevernu Afriku, kako bi diskutirao o kršćanskoj vjeri sa muslimanskom ulemom. Razmotrimo jedan još drastičniji primjer. Car Frederik II, član Staufferske dinastije koja je naseljavala južnu Italiju, i koji je govorio arapski, bio je ljubitelj islama i njegove kulture. Kada je posjetio Jerusalem u ranom 13. stoljeću, lokalni sultan (vladar) mu je ponudio

da obustavi učenje ezana po noći kako to ne uznemiravalo carev san. Ali, Frederik je insistirao da muslimani uče ezan kao i obično.

Stoga nije začuđujuće da je Dante bio inspiriran muslimanskim tekstom kada je pisao svoju Božanstvenu komediju; da je gotski episkop putovao od Bliskog Istoka do Chartersa; i da je elegantna muslimanska ljubavna poezija, koja je gajena prvo u Bagdadu a zatim u Andalusiji, potakla trubadurske pjesme. U nekim slučajevima, muslimanski su filozofi i medicinski geniji kao Ibn Sina i Ibn Rušč, čija su imena kasnije latinizirana kao Avicenna i Averroes, imali odlučujući utjecaj na razvoj evropske medicine i uvođenje aristotelovske misli u evropsku skolastiku.

Za žaljenja je, međutim, da ovi prijatni događaji nisu bili dominantna karakteristika muslimansko-evropskih odnosa. Sveukupna slika je bila određena onim što se moglo nazvati sveoubuhvatnom strukturnom kršćanskom netolerancijom muslimana. Kao što znamo, evropski kršćani su istrijebili *en masse* one koji su ili odbili krštenje ili ispovijedali različitu vrstu kršćanstva, bili oni njemački seljaci ili sofisticirani naučnici i mislioci iz Italije i Španije. Čak su i oni Evropljani koji su emigrirali u Ameriku kako bi se spasili od vjerskih proganjanja koje je onda bilo u modi u Evropi, postali netolerantni nakon što su se nastanili u Massachusettsu, Connecticutu ili New Hampshireu. Intra-kršćanski sukobi, počevši od masakra donatističke sekte u Sjevernoj Africi pod Sv. Augustinom, su kulminirali rušilačkim tridesetogodišnjim ratom u Centralnoj Evropi (1618.-1648.). Način na koji je etničko čišćenje muslimana Bosne i Hercegovine i Kosova izvršeno u naše vrijeme ima svoje duboke korijene u historiji Centralne Evrope.

Ovo prirodno nameće novo pitanje: mogu li muslimani očekivati da će biti bolje tretirani od strane njihovih sjevernih susjeda od onoga kako je bilo u prošlosti?

Kako bismo odgovorili na ovo pitanje, treba putovati natrag u prošlost i upoznati historiju kršćanstva u Evropi. Jer, korijeni strukturne netolerancije s kojom se suočavamo danas leže u ranoj, agresivnoj kršćanskoj doktrini prema kojoj nema spasa izvan Crkve: *extra ecclesiam nullum salus*. Ova ekskluzivistička doktrina, među ostalim faktorima, daje zgodno oružje za istjerivanje muslimana i židova iz Španije u 16. i 17. stoljeću. Kada je Granada pala 1492. godine, Španija je bila duže muslimanska

negoli katolička. Ali “vjersko čišćenje” muslimana je izvedeno u Španiji tako bezdušno da se u toku nekoliko desetljeća ezan više nije mogao čuti s minareta bilo koje džamije na Iberijskom poluotoku.

Neki historičari smatraju da je konfrontacija između Okcidenta i muslimana proizvela dva ključna politička razvoja u sjevernoj hemisferi koje ćemo i spomenuti ovdje. Belgijski historičar, Henri Pirenne, drži da je širenje islama na evropskom jugu - muslimani su se naposljetku utvrdili u južnoj Francuskoj i zaprijetili su i Rimu - izguralo centar padajućeg Rimskog carstva daleko ka sjeveru. Kao direktan odgovor na muslimansku ekspanziju, Charles the Magne je uspio rekreirati Njemačko carstvo u Aachenu koje je, iz pragmatičnih razloga, nazvano “Sveto rimsko carstvo njemačkog naroda”. Ovo je bio prvi ključni politički razvoj koji je proizašao iz konfrontacije između Okcidenta i muslimana. (Sjetićemo se da je Charlemagne, emperor Svetog rimskog carstva (vladao 800.-814. god.), bio taj koji je uspostavio diplomatske kontakte s abasijskim bagdaskim halifom Harunom el-Rešidom (vladao 786.-809. godine).

Jednako spektakularna je i historijska teza da je Amerika otkrivena kao odgovor na islamsku prijetnju koja je viđena u Španiji. Ustvari, nakon što su protjerali muslimane iz Španije, mnogi španski kraljevi su sanjali da napadnu muslimansku domovinu otraga. Izgleda da su vjerovali da je polu-legendarna figura, Prester John, koji je vjerovatno nekada živio u Etiopiji, vladao kršćanskim kraljevstvom u Zapadnoj Aziji. Ova teza drži da se Kolumbo trebao povezati sa Prester Johnom kako bi otvorio drugi front protiv muslimana nakon što im priđe s leđa. Ovo čini drugi ključni politički razvoj koji je proistekao iz konfrontacije između Zapada i muslimana.

Bilo kako bilo, poznata je činjenica da su Evropljani, od samoga početka, imali pogrešne, čak i fantastične ideje o tome šta je zapravo islam. Ustvari, oni su još u ranom srednjem vijeku razvili većinu stereotipa o muslimanima i islamu, a koje zapadni mediji još uvijek šire i kojih smo mnogi od nas još uvijek žrtve.

Jedan od razloga za ovaj trend je nužnost da se objasni - ili diskreditira - dramatično širenje islama u njegovom ranom dobu.

Kršćanska propaganda je morala naći prigodno objašnjenje za činjenicu da je muslimanska armija, uprkos njenom malehnom broju, bila kadra

osvojiti pola tada poznatog svijeta, i to u roku od nekoliko desetljeća. Ovo nije moglo biti objašnjeno brojčanom superiornošću muslimana, jer oni nisu bili mnogobrojni, a kamoli brojno nadmoćni. Naposljetku, za razliku od Perzije i Bizantije, suhi, rijetko naseljeni Arapski poluotok jednostavno nije bio rival u moći glavnim svjetskim carstvima toga doba, niti bi se muslimanski vojni pomaci mogli prikladno pripisati superiornom moralu muslimanskih boraca. Jer, malo je razloga da se sumnja u moral kršćana u to doba.

Na kraju, opcija koja je preostala je da se muslimanski vojni uspjesi pripišu njihovom barbarizmu. Do današnjeg dana mnogi ljudi su uvjereni da se islam širio “ognjem i mačem”, i da su muslimani bili barbari do te mjere da su čak spalili i čuvenu biblioteku u Aleksandriji. Spominjem posebno ovo zadnje jer se ova optužba ponavlja iako je dokazana pogrešnom još davno, a dobro je poznato da je ova biblioteka uništena prije muslimanskog osvajanja Egipta. Kada se lahko potpadne vjerovanju onome što se prenosi o masakrima koje su navodno muslimani počinili u Alžiru u naše vrijeme, mora se shvatiti da su ti refleksi još uvijek vođeni barbarskim činovima koji su navodno počinjeni prije 900 ili 1000 godina.

U stvarnosti, spektakularna brzina ranih muslimanskih osvajanja je imala očite i konkretne, i može se čak i reći, i pozitivnije uzroke od onih koji se generalno uzimaju. Muslimani su bili kadri da penetriraju bivše bizantijske teritorije bez mnogo otpora uglavnom zbog toga što su bili poznati kao puno pravedniji i tolerantniji od kršćanskih vladara koji su bili poznati i po represiji i po netolerantnosti. Ovo je postalo očito kroz činjenicu da je stanovnicima osvojenih teritorija data potpuna sloboda da ostanu u vjeri koju su do tada ispovijedali, a dodijeljeno im je i pravo da žive slobodno prema svojim vjerovanjima. Oni koji su izabrali da ostanu kršćani su bili izuzeti od vojne službe. Sve što je bilo zahtijevano od njih je bilo da plate nisku zarobljeničku taksu.

Još jedan faktor je bio isto toliko važan. Islamska doktrina o Božijoj jednoći, i njezino odbijanje ideje trojstva i božanstva Isusa su bile stvari koje su mnogi heterodoksni kršćani potajno nastavljali da vjeruju. Mnogi bivši arijevcima ili nestorijanski kršćani nisu nikada iskreno prihvatili ta-

kozvano nikejsko vjerovanje koje je prihvaćeno tek 325 n.e., i koje potvrđuje konsubstancijalnost Boga Oca, Boga Sina i Duha Svetoga.

U svjetlu gore navedenoga, kršćanska propaganda je dugo pokušavala prikazati islam na način na koji bi on izgledao kao kršćanstvo; ustvari, on bi sličio distorziranoj verziji kršćanstva koju nalazimo u historiji. Muslimani su, nasuprot tomu, naglašavali kontinuitet Božije objave, sugerirajući da je istina jedna i univerzalna. Stoga im nije nimalo smetala činjenica da dok je Muhamed s.a.v.s. spomenut u Kur'anu samo četiri puta, dotle su Isus i Marija (Isa i Merjem) spomenuti oko trideset, dok je Mojsije (Musa) spomenut više od stotinu trideset puta.

U ovome kontekstu, kršćani su držali da je prilično uvredljivo da je islam implicitno zanijekao kršćanstvo kao finalnu religiju. Za muslimane je to bila zagonetna stvar jer oni smatraju islam ujedno i najstarijom i najmlađom vjerom. On se smatra najstarijom vjerom u pogledu njegove poruke, ali najmlađom u smislu njegove historijske manifestacije. Nasuprot njihovim kršćanskim kleveticima, muslimani su, relativno govoreći, imali puno uključiviji pogled o istini i mnogo liberalniji stav prema vjerskoj raznolikosti.

U ovome pogledu, muslimanska teološka tolerantnost je bila, i nastavlja biti, uistinu ekstraordinarna, činjenica koju dovoljno ne poznaju mnogi ljudi i žene našega doba. Prema Kur'anu, međutim, nema prisile u vjeru (vidjeti 2:256). Ne samo to, Kur'an čak zadržava i rudimente religijskog pluralizma. Islam nikada nije predstavljao sebe kao ekskluzivistički monopol na spasenje. Ustvari, prema Kur'anu, Božija je volja to da se sljedbenici različitih vjera trebaju natjecati među sobom u bogobožnosti i dobrim djelima. Pošto je ova strukturna tolerantnost islama tako ekstraordinarna koliko i malo poznata na Zapadu, ja ću posegnuti za direktnim citiranjem Kur'ana:

Svima vama smo zakon i pravac propisali. A da je Allah htio, On bi vas sljedbenicima jedne vjere učinio, ali, On hoće da vas iskuša u onome što vam propisuje, zato se natječite ko će više dobra učiniti; Allahu ćete se svi vratiti, pa će vas On o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti. (5:48)

Trebalo je 1400 godina (od poslanstva Isaa a.s. - prim. E. S.) da bi neki zapadni teolozi kao John Hick u Britaniji i Hans Kung došli sa sličn-

im teorijama pluralizma. Ali, kada je jedan od njih, Hans Kung, zauzeo unekoliko tolerantiju poziciju prema sljedbenicima drugih vjera, izgubio je položaj predavača katolicizma na Tubingen univerzitetu.

Ova tolerancija nije, niti je ikada bila, samo teorija. Uistinu, dok se Zapad borio da bude mono-religijski, muslimanski je svijet uvijek s lahkoćom osjećao činjenicu da je više-religijski. Po završetku 800-godišnjeg muslimanskog prisustva u Španiji, još uvijek su tu živjeli i kršćani i Jevreji zajedno sa muslimanima. Na sličan način, nakon 500-godišnje muslimanske vladavine u Grčkoj, Grci su ostali pravoslavci i njihova je crkva u potpunosti djelovala. Isti je slučaj i s Armencima koji nisu bili proganjani sve dok je islam bio dominantna državna ideologija u centru države u Turskoj. Čak se i danas noću mogu vidjeti svjetleći krstovi na crkvenim tornjevima u Damasku. U centralnom Kairu, na putu ka aerodromu, može se vidjeti više koptskih crkvi negoli džamija. Na najvećem istanbulskom trgu, posjetilac će naći samo kršćanske katedrale i crkve, i nijednu džamiju.

Uprkos tomu, kroz leće Središnje Evrope - iako ne i iz Bizantije - ostala je potreba za borbom protiv islama i on je nastavio biti objektom aktivnog neprijateljstva. (Možda je smatran čak i većom prijetnjom nego što je ustvari bio zbog njegove smirene i samouvjerene tolerancije drugih vjera?) Na bilo kom nivou, vjerovatno je monolitni Zapad mogao vizualizirati jedino monolitni muslimanski svijet - pogrešna percepcija koja je jednako raširena danas na Zapadu kao što je bila i u Parizu u 12. stoljeću.

Stoga, u kontekstu krstaških ratova u 13. stoljeću - da pozajmimo moderni izraz - pokrenuta je militantna dezinformativna kampanja protiv islama, kampanja koja je dirigitirana iz Clunyja. Od tada, demonizacija i uvrede protiv Poslanika islama s.a.v.s. su bile tako intenzivne da je njegova slika skoro isto toliko udaljena od istine kao što je bila prije nekih 700 godina. Muhamed s.a.v.s. je tada oslikavan kao lažac, epileptičar, ženskaroš, i anti-Krist. Annemarie Schimmel je jednom načinila opasku da ne postoji niti jedna druga ličnost u ljudskoj historiji koja je bila demonizirana na takav način. Ovo je ustvari zapanjujuće pogotovo ako se ima na umu činjenica da je Michael Hart u svojoj knjizi o 100 najvažnijih ličnosti u svjetskoj historiji nastavljao da stavlja Muhameda s.a.v.s., na

čvrstim, nepristrasnim osnovama, kao najutjecajnijiu ličnost u čitavoj ljudskoj historiji.

Savremena relevantnost ove prastare dezinformativne kampanje se ne može bolje ilustrirati od afere sa Selmanom Rušdijem. Rušdi je čak upotrijebio i izraz iz 13. stoljeća “Mahound”, što naglašava činjenicu da je Muhamed s.a.v.s. i dalje bio anatema u očima Evropljana i Amerikanaca kojima je Rušdijevo djelo bilo adresirano i koje je on očito želio da zadovolji i zabavi.

Krstaški ratovi, koji u mnogim pogledima još uvijek bacaju svoju sjenku na nas, bili su moralna i vojna katastrofa. Njihove prve žrtve su bili židovi u dolini Rajne i pravoslavci u Konstantinopolju (1204.). Zvjerstva koje su počinili krstaši u svom nastojanju da osvoje Jerusalem su ostavila ožiljak na kolektivnoj memoriji Palestinaca sve do danas. Razmišljam o ovome periodu u prošlosti jer se ne možemo nadati da ćemo ispravno analizirati trenutne opasnosti konfrontacije ako ne znamo prošlost i ako ne uzmemo u obzir gorke kolektivne memorije obje strane.

Neprekidni problemi koje su krstaški ratovi stvorili muslimanskom svijetu su možda manji od kulturnog šoka koji je zadesio zapadne krstaše kada su shvatili da je muslimanska civilizacija daleko superiornija od njihove. Oni su došli da se bore protiv Barbara da bi na kraju shvatili da, ako postoje barbari, onda su to oni sami. Od tada, evropski smisao postojanja je hranjen skrivenim osjećajem inferiornosti i skrivenom željom za zabranjenim voćem orijentalnih harema. Holivud je prilično vješt u projiciranju ovih nezdravih osjećaja dok odslikava Arape, to jest, muslimane, kao isuviše seksistički nastrojene i podložne porocima, pored toga da su lahki na obaraču i uvijek skloni ka ubodu s leđa.

Što se muslimana tiče, važan element u njihovom sjećanju na Zapad je evropska imperijalistička penetracija, koja se ustvari nastavlja i danas, iako u formi kulturnog imperijalizma koji je umotan u slogan globalizacije. Ovo posljednje mnogi arapski muslimani smatraju, čak i pojedini arapski kršćani, kao jednosmjernu ulicu, ne-vjersko ali ipak ideološko nastavljanje krstaških ratova. Ovi stavovi nisu pretjerani, kao što ćemo i vidjeti.

Da li smo svjesni činjenice da Rekonkvista na Iberijskom poluotoku nije zastala na etničko-vjerskom čišćenju muslimana u Španiji? Uistinu,

Španci su to nastavili okupacijom nekoliko regija diljem sjevernoafričke obale. Štaviše, u 16. stoljeću, mladi portugalski kralj Sebastiao, čiji su romantični snovi bili na ivici ludosti, je težio ka re-kristijanizaciji Maroka nakon što je bio islamiziran gotovo čitav milenij. Tokom invazije je izgubio i život i kraljevstvo u Bici Tri Kralja blizu Kasr el-Kebira. Ali je dokazano što je htio.

To isto je opet dokazano kada su Francuzi okupirali Alžir 1830., a zatim i Maroko i Tunis, i započeli gradnju katoličkih katedrala posvećenih "Notre Dame d'Afrique" u svakoj većoj luci, od Orana i Alžira do Anabe, i u samim centrima Kazablance, Rabata i Tunisa. Katolička Crkva je, čak i u 19. stoljeću, zasnivala posebne vjerske redove za prevođenje muslimana na kršćanstvo - nazvani "Pere Blancs" i "Soeurs Blanches". Nezadovoljstvo usmjereno protiv činjenja muslimana namjernim ciljevima misionarstva nastavlja da tinja i povremeno se iskazuje kroz nasilne činove.

Isto je opet dokazano 1922., mada može zvučati nevjerovatno, kada je grčki kralj, nakon perioda od 650 godina, odlučio da okupira egejsku obalu i veće dijelove Anatolije u ime Grčke i kršćanstva. Učinio je to u trenutku kada je Turska, nakon Prvoga svjetskog rata, postala samo sjenka one vojne sile koja je nekad bila. Ustvari, podržana francuskom, italijanskom i britanskom mornaricom, grčka je armija skoro zauzela Ankaru prije nego što su je Turci protjerali pod vodstvom Mustafe Kemala. Ali, klimaks tog događaja je bio kada je grčki kralj uredio da spusti stopalo na tursku zemlju izvan sadašnje luke u Smirni (koja se danas zove Izmir) na istome mjestu na kojem se kralj Ričard III, Lavlje Srce, iskrcao kao vitez trećeg krstaškog rata u 13. stoljeću. Simbolizam nije mogao biti više zatražujući od ovoga. Ko je, možemo se sada upitati, imao bolje razloge da se boji onoga drugoga: Turci ili Grci?

Stoga je evidentno da se muslimanski svijet, jedino iz historijskih razloga, konstantno osjeća pod akutnom prijetnjom Okcidenta.

Strah je, kao što kažu, vrlo loš savjetnik. Ustvari, mnogi muslimani unaprijed opažaju nadolazak valova i valova kolonizacije, sve do današnjeg dana. Muslimani smatraju Izrael kao jedno od onih franačkih kraljevstava koje su krstaši implantirali na muslimanskim zemljama. Ovaj put - i po prvi put - mnogi muslimani, čak i drugi u Trećem svijetu, vide Amerikance kao grupu fundamentalističkih "krstaša". Jer, oni izgledaju kao fun-

damentalisti u svojoj predanosti njihovoj ideologiji - bila ona nastojanje za uvođenjem zapaljivog sekularnog liberalizma koji se ne može pomiriti sa islamskom civilizacijom čiji je etos inspiriran vjerom. Ili, kao što je slučaj s drugim Amerikancima, to je njihov rođen-ponovo kršćanski fanatizam koji ih čini netolerantnima prema svemu što je nekršćansko.

Što se Izraela tiče, Arapi su posebno kivni na Nijemce. Oni osjećaju da su Arapi natjerani da plate i još uvijek plaćaju ceh za njemački anti-semitizam, iako muslimanski svijet nikada nije bio anti-semitski. Da, oni su bili i nastavljaju da budu anti-cionisti jer cionizam otvoreno deklarira svoj plan da okupira njihovu zemlju; ali nikada nisu bili anti-jevrejski. Ustvari, kada su židovi protjerani iz Španije kuda su otišli? U Maroko, Istanbul, Saloniku, tj. u Osmanlijsku državu. Još uvijek postoje brojne sinagoge u Istanbulu, a Kralj Hasan II (sada već preminuo - E. S.) svake godine poziva židove, koji su emigrirali u Izrael, da se vrate u domovinu, Maroko. I kada bi se vratili vidjeli bi da su njihove sinagoge još uvijek dobro održavane od strane marokanske vlade.

Zapadna kolonizacija muslimanskog svijeta u moderno doba je započela na kraju 18. stoljeća s Napoleonovom invazijom na Egipat. Na posljetku, jedva da je ostao djelić muslimanskog svijeta koji nije bio okupiran. Jedini izuzetak je bila unurašnjost Arabijskog poluotoka, koja je trenutno dom saudijske dinastije.

Muslimani, stoga, krive zapadne kolonijaliste za svoje trenutne probleme, uključujući nezaposlenost, odliv mozgova, nedostatak stambenog prostora, nepismenost i vanjski dug. S druge strane, muslimani kao da teže potcijeniti razvoj, koji se desio tokom kolonijalnog perioda, u poljima kao što su medicina, transport, turizam i obrazovanje. Oni vide kolonizaciju kao čistu eksploataciju, ali u stvarnosti to nije bilo baš tako. Zvuči pomalo nezgrapno kada se krivi kolonijalizacija za svako zlo skoro pola stoljeća nakon nezavisnosti.

Ovaj stav je, historijski govoreći, iskrivljen. Ja tvrdim da dekadencija muslimanskog svijeta - iz koje se probudio u zadnjih stotinjak godina - nije rezultat kolonijalizma. Prije će biti da je ova dekadencija prethodila i stoga isprovocirala kolonijalizam. Uistinu, izvorna vitalnost, intelektualna radoznalost, tehnološka inventivnost, hrabrost, vjera i vizija koje su karakterizirale islamsku civilizaciju u ranom periodu njezine historije su

se postepeno gubile iz muslimanskih zemalja, otprilike od 15. i 16. stoljeća naovamo. Tačno je da tokom 18. stoljeća možemo naći nagovještaje modernog muslimanskog preporoda i u Indiji i u Arabiji. Može se reći da je Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab u Centralnoj Arabiji bio jedan takav preporoditelj. Ali, utjecaj njegovoga pokreta je ostao ograničen.

Kao što biva, kojigod bio konačni razlog, postoji društvena i ekonomska bolest koja obuhvata čitave muslimanske zemlje, jedini mogući izuzeci su zemlje u kojima su petro-dolari prisutni u izobilju. Narodi su žudili za nezavisnošću, vjerujući da kada postanu nezavisni, njihovi će se zlatni dani automatski vratiti. Kolonizatori su uspostavili civilnu infrastrukturu koja je obećavala demokratski razvoj - parlament, političke partije, pluralističku štampu i radničke sindikate. Partikularno, obučili su lokalnu elitu na svojim univerzitetima, u Parizu, Monpeljeu, Oksfordu i Kembridžu - ljude kao Talib Ibrahim koji govori francuski bolje od prosječnog Francuza ili koji mogu komandovati trupama bolje od britanskog poručnika.

Razočarenje koje je zadesilo muslimane nakon dobitka nezavisnosti nije moglo biti veće. Ekonomski, stvari su krenule od lošeg ka gore. Politički, svaka zapadna ideologija je isprobana i završila je neuspjehom - nacionalizam, komunizam, socijalizam, liberalizam. Potpuna euforija panarapskog buđenja je konačno kolabirala pod šokom izraelskih vojnih uspjeha 1967. i 1973. Ovi ratovi za palestinsku stvar su bili ključna tačka toga preokreta. Od tada, muslimani, od Maroka do Afganistana, imaju samo jednu nadu, islam. To su većinom oni koji su naginjali ka socijalizmu, i koji su bili ravnodušni prema islamu. Među njima, moglo se računati na takve grupe kao Arefatov el-Fettah pokret, čiju popularnost danas ugrožava islamistički Hamas. Stoga su ga izmijenjene okolnosti natjerale, pogotovo narastajuće islamski orijentirano mnijenje, da posegne ka islamskoj retorici.

Tokom proteklih desetljeća dominantna ideja među muslimanima je bila da su trenutačni problemi muslimana prouzročeni time što je islam prestao biti efektivna vodilja u njihovim životima. Kad bi samo oni bili iskreni i aktivni muslimani, Allah bi bio na njihovoj strani kao što je bio u prošlosti. Stoga je san o povratku ka originalnim, izvornim osnovama islama, ka Kur'anu i Sunnetu, i ka zlatnom dobu islama obuzeo imaginaciju današnjih muslimana koji su započeli da gledaju na eru u kojoj su

živjela četverica Pravednih Halifa kao ozbiljan prijedlog, i ovo je uzelo maha. Ovo je san koji dijele milioni ljudi. Svjesno ili na neki drugi način, najveći broj njih slijedi nekolicinu utjecajnih pisaca, od kojih neki nisu bili tradicionalna ulema u uskom smislu riječi, kao što su Mevdudi i Sejjid Kutb, iako su obojica napisali komentare Kur'ana. Pisanja ove uleme su ubrizgala visoku dozu aktivizma među današnje muslimane koji insistiraju na donošenju promjena kako bi se životi muslimana uskladili s principima islama. Koncept vjere koji se do tada razvio čini ove mlade ljude nezadovoljima jednostavnom promjenom njihovog osobnog ponašanja i njegovog usklađivanja s islamskim principima. Oni jednako insistiraju da pravi muslimani trebaju biti aktivno zaokupljeni reformom njihove države i društva i trebaju uložiti napor da bi ih se dovelo u sklad s islamskim učenjima.

Ova je pozicija danas na uzlaznoj putanji i vidljiva je među muslimanima ma gdje bili, u Turskoj, Jordanu, Egiptu, Tunisu, Pakistanu ili Indoneziji. Bez obzira na orijentaciju vladara muslimanskih zemalja, veliki broj muslimana, pogotovo obrazovana mladež, dijeli ovu poziciju. Zahvaljujući problemima koji su zadesili ove zemlje - visok nivo korupcije, nepotizma, raskalašenosti elite, brutalnosti policije, i također takvim bolnim činjenicama kao što su ponižavajući tretman Palestinaca od strane Izraelaca itd. - utjecaj ovih grupa je na uzlaznoj putanji.

Zapadne vlade znaju za ovo. Uzimajući u obzir naslijeđen zapadni strah od svega što je islamsko, zapadni mediji i vlade običavaju poduzimati akcije na načine koji vode ka ugušivanju islamskog trenda, čak i kad su takvi pritisci jedino mogući ukidanjem ljudskih prava, civilnih sloboda i slobode izražavanja i udruživanja. Zbog ovoga mnoge zapadne vlade netaktilno reagiraju, reagiraju na način koji daje osnove za tvrdnju o zapadnom uplitanju u unutarnje poslove muslimana kako bi onemogućili njihovu legitimnu aspiraciju da uredi svoje živote u skladu sa sopstvenim svjetonazorom.

Dakle, strah od Zapada među muslimanima je akutan i postoji raširena gorčina usmjerena ka Zapadu u arapsko-muslimanskom svijetu južno od Mediterana. Tragično, zapadne akcije omogućavaju konstantno ojačavanje ovih žalopjki koje tinjaju, pogotovo njihova bezrezervna podrška Izraelu i šovinistički planovi neograničene ekspanzije.

Zamislite, u ovome kontekstu, kakav bi utjecaj na muslimane imala knjiga poput *The End of History* (Završetak historije) Francisa Fukuyame, koja obilježava jeftini, nezreli trijumfalizam u pogledu Zapada i američkog načina življenja, uzdižući ga kao apoge čovječanstva, propagirajući ideju da je Okcident postao obavezni model koji svako treba slijediti, svijet reduciran na "Zapad i (marginalizirane) ostale". Kakvo dostignuće kojim se treba naslađivati!

Na muslimanskom Jugu, ova se zapadna samo-pozicija smatra nevjerovatno arogantnom, također i hipokritičkom, a to je tako iz sljedećih razloga. Okcident, koji je od 18. stoljeća navodno bio centar racionalizma, humanizma, i ljudskih prava, mora također prihvatiti krivicu za dva barbarska svjetska rata koja su odvela do uništenja života širokih razmjera, za genocid protiv etničkih identiteta, za aparthejd, za vjersko čišćenje Balkana, i za atomsko bombardiranje Japana.

Muslimani se osjećaju ponosnima da se, uprkos mnogim nedostacima, ovakva zvjerstva nisu nikada desila u njihovom dijelu svijeta. Stoga dozvoljavam sebi da citiram profesora Ali Mazruija s Državnog njujorškog univerziteta u Birminghamu (SAD) koji je napisao: "Muslimanima se često spočitava zbog toga što nisu proizveli najbolje, ali im se rijetko čestita na etici koja je spriječila najgore."

Muslimani primjećuju licemjerstvo ne samo u odnosu Zapada prema demokratiji, nego i u njegovom odnosu prema međunarodnim problemima, pogotovo, mada ne i jedino, u slučaju Izraela. Arapi koji imaju vjersku svijest stalno ponavljaju to da rezolucije UN-a nikada nisu primijenjene protiv Izraela. Oni također vide to kao pravilo po kojem Vijeće sigurnosti UN-a nikada uspješno ne izvršava svoje rezolucije kada su u pitanju muslimanske zemlje - protiv Indije u slučaju Kašmira, protiv Srbije u slučaju Bosne - ali zato djeluju snagom hiljada padajućih cigli s neba kada ugledaju da su muslimanske zemlje nešto zgriješile.

Ovi prigovori protiv upotrebe dvostrukih standarda se mogu ilustrirati uporedbom ponašanja Zapada prema dvoma izborima koje su preduprijedili vojni diktatori: jedni na Haitiju a drugi u Alžiru. U prvome slučaju, UN su intervenirale u korist fundamentalističkog pobjednika na izborima u Haitiju, Aristide. U slučaju Alžira, međutim, gdje su pobjedni-

ci na izborima bile grupe koje su predane islamskoj ideologiji, Zapadna intervencija je odvela ka poništavanju rezultata izbora.

U svjetlu ovoga, upitajmo se: postoji li opasnost od ozbiljnog konflikta između Evrope (Zapada) i muslimanskog svijeta?

Vjerovatno je tačno reći da, psihološki gledano, situacija ne može biti gora jer imamo sve elemente konflikta. Tačno je da je situacija dovoljno opasna, čak i bez proročanstva Samuela Huntingtona o "Sukobu civilizacija" u kojem je islam glavna prijetnja sa kojom se Zapad suočava. Činjenica je da se danas suočavamo sa situacijom u kojoj se obje strane boje jedna druge zbog stotinu različitih razloga, a prenose njihovim nadolazećim generacijama gorke uspomene. Štaviše, one vrlo malo znaju jedna o drugoj iako su susjedi.

Ipak, ja ne vidim neposrednu opasnost od bilo kakvog oružanog konflikta, a to je iz tri glavna razloga:

Prvo, iako se muslimanski svijet često odslikava kao monolitan, on je sve drugo nego to. Većina muslimanskih zemalja, bar što se njihovih trenutanih granica tiče, su obične kolonijalne tvorevine s prilično slabom legitimnošću. Dakle, one su relativno nestabilne. One su dalje oslabljene činjenicom da ideja nacije gotovo da nema podrške u ideološkim korijenima islamske tradicije. Kao rezultat toga, postoji podosta sumnje i ljubomore među vladarima većine arapskih zemalja.

Također je vrlo mala mogućnost da će se one ujediniti kako bi zauzele konfrontirajući stav prema Zapadu, osim možda po pitanju Jerusalema. Čak ni embargo naftom više ne izgleda moguć. Vrijedno je spomena da Arapska Liga i Konferencija islamskih zemalja, dvije najveće međunarodne muslimanske organizacije na nivou vlada, nisu bile kadre da izvedu dovoljan pritisak tokom rata u Bosni.

Čak kad bi se arapske vlade i složile danas, postoji jaka mogućnost da njihove odluke neće biti sliježene. Ako ništa, dugoročno planiranje nije njihova jača strana. Stoga, postoji samo jedan mogući faktor koji može stvoriti određeni stupanj ujedinjenosti u islamskom svijetu, a to je opasnost od Izraela. Ako dođe do još jednog napada na Mesdžidul-Aksa i/ili na Džamiju na Stijeni (*El-Kubbetus-Sahra*), to bi moglo inicirati zajedničku akciju protiv Izraela.

Drugo, sve arapske zemlje su ekonomski i tehnološki ovisne o Zapadu. A i kada imaju nešto strane valute na raspolaganju, skoro da i ne razmišljaju da je potroše na nekakav tehnički proizvod koji dolazi iz muslimanskih zemalja. Za njih, globalizacija znači vesternizacija. Također, vladajuće elite su obično proizvodi zapadnih vojnih akademija i imaju jaku emocionalnu vezu sa zapadnom kulturom. Nekolicina njih ide do te tačke da smatraju da je islam prepreka razvoju, kao što je Mustafa Kemal učinio u Turskoj.

Treći razlog za isključivanje mogućnosti oružanog konflikta je da su tzv. fundamentalisti ili islamski pokreti koji operiraju protiv trenutanih režima u muslimanskim zemljama, pogotovo u zemljama arapskog govornog područja, ustvari, politički pokreti otpora koji teže ka promjeni *status quo*-a jedino u svojim zemljama, i nigdje više. Vođstvo većine ovih pokreta se sastoji od ljudi koji se nalaze u raznim gradovima Zapada. Ali, ne postoji muslimanska internacionala koja bi imala ikakve planove napada na Zapad.

Ustvari, većina lidera islamskih pokreta su školovani u prirodnim ili tehničkim naukama koje su zadobili sa zapadnih univerziteta, prije negoli u islamskim znanostima. Oni zato imaju poštovanje prema Zapadu i njegovim naučnim i tehnološkim dostignućima, a također i prema vladavini zakona, štovanju ljudskih prava, neovisnosti sudstva, i ustavnim, demokratskim okruženjem koje doprinosi sprečavanju korupcije i prekoračenja ovlasti.

Zato je potpuno neopravdano bojiti Zelenu Opasnost na zidu, kao da islamski pokreti ujedinjeni na nekakvome centralnom planu, rade na osvajanju Evrope, a da ne govorimo o čitavom Zapadu.

Drugim riječima, vidim mnoge prilike da se spriječi konflikt u zoni Mediterana kroz napore ljudi koji imaju razumijevanje i dobru volju kao i ja sam, i koji grade intelektualne mostove - informirajući jedni druge o osjećajima frustracije, zlobnim sjećanjima i sumnjama druge strane; upozoravajući obje strane o riziku da se odašilju pogrešni signali; podižući nivo svijesti o stvarnoj prirodi islama kao univerzalne religije visoke spiritualnosti; i, konačno, čineći sve da Evropljani i Amerikanci shvate da postoje kulturne alternative koka-kolizaciji i mekdonaldizaciji, i da je islam jedna od njih.

Nadajmo se da će ovi mostovi uistinu biti sagrađeni, i da će muslimani i Evropa - a ne zaboravimo da danas postoji zamjetna muslimanska populacija u Evropi - uistinu živjeti kao prijatelji i dobri susjedi, negoli se uključiti u čino ve koji nanose štetu i jednima i drugima.

S engleskog preveo: Ermin Sinanović